

CITY nro 3/89
Kuvat: Pertti Nisonen

Rampin riivatut

Itse Perkele istuu katsomon toisella penkkirivillä ja myhäilee. Näyttämöllä käyvät Jaakobin painia 60-luvun tulielut, teatterin radikaalit vanhat pierut, joista tuli viihteen ja vision ammattilaisia. Kalle Holmberg, suomalaisen kulttuurielämän suuri syntinen, heittää kehään Loirin ja Dostojevskin. Kaupunginteatterin Riivaajat repii loppusuoraa.

– Tässä se on, Sigaljov alias **Hannu Kivioja** sanoo ja napauttaa vihkoaan.

Mustiin verkkareihin verhoutunut poninhäntäinen Teatterikorkeakoulun kasvatti nojaa bordellinpunaiseen plysinojatuoliin, pureksii liijykynää, pälyilee ympärillään notkuvia näyttelijöitä ja suoltaa loputkin repliikeistään.

– Kun me nyt lopulta aiomme ryhtyä toimimaan, jotta uusi yhteiskuntajärjestys saataisiin aikaiseksi, haluan esitellä teille oman ratkaisumallini. Järjestelmäni ei tosin ole vielä lopullisesti valmis. Olen sotkeutunut omiin väitteisiini ja johtopäätökseni on täysin vastakkainen sille ajatukselle, joka on ollut lähtökohtanani. Lähtiessäni rajattomasta vapaudesta olenkin päätenyt rajattomaan despotismiin.

– Jumalauta, näin se on! Tässähän kuultiin ilmiselvä ohjaajan motto! Minä allekirjoitan tämän repliikin täydestä sydäimestäni, vittu, että ollaankin aivan muualla kuin missä pitäisi, kajahtaa kumea ääni katsomosta.

On lokakuun viimeinen perjantai Helsingin kaupunginteatterin pienellä näyttämöllä, takana neljätoista *Riivaajien* harjoituspäivää ja tuhat **Kalle Holmbergin** mittavaa, mieletöntä monologia.

Vanha vainaja potkii munille

Nykynimiin vannovat hemanukset, kirkkopellot ja parviais-kloonit tuhahtelevat vanhojen pierujen innolle etsiä elämän vastauksia menneitten vuosisatojen vainajagalleriasta, mutta rampin kokeneet kehäketut aavistavat itävät ilmiöt noviisejaan paremmin.

Venäjän kirjallisuuden mestareihin lukeutuva **Fjodor Mihailovits Dostojevski** kirjoitti *Riivaajat* yli sata vuotta sitten, mutta metafyyssisten ja filosofisten teemojen kanssa ennenkin paininut Kalle Holmberg uskoo yhä venäläisensä voimaan. Siksi hän uskaltaa räväyttää helsinkiläisen teatteritarjonnan kirjajaan voileipäpöytään harvinaisen herkun: manalle mennyttä, munille potkivaa vainajaa absurdeissa, aivoja raavituttavissa traagisen farssin raameissa.

Riivaajissa Dostojevski kuvaa psykologisen tarkasti aatteista, ideologioista ja uusista trendeistä kiihottuvia seurapiiri-ihmisiä, jotka tukahdutettujen intohimojen repiminä hekumoivat muiden skandaaleilla. Samalla teos on nerokas näkemys Jumalaa, perinteitä ja ihmiselämän perusehtoja vastaan nousevasta kapinasta; tarina ihmisestä, joka ottaa lain omiin käsiinsä.

Mukaan matkalle *Riivaajien* maailmaan Kalle Holmberg on pestannut eturivin miehistön.

Näyttämöllä hehkuttavat karismaansa **Vesa-Matti Loiri, Esko Salminen, Juha Muje, Tom Wentzel, Rea Mauranen, Heidi Krohn, Eija Vilpas, Olavi Ahonen, Antti Litja, Ilkka Heiskanen, Pertti Palo, Kalevi Kahra, Antti Virnavirta...**

Alea jacta est.

Kaksipäinen keppi naputti alkutahdit

Alussa oli vain Dostojevskin nerous ja kahden miehen haave.

Kuusi vuotta sitten nuo kaksi haaveilijaa, Vesa-Matti Loiri ja Kalle Holmberg, tangeerasivat Riivaajien maailmaa Ateneumin rappeutuneissa, nuhruisissa huoneissa toteutetussa Teatterikorkeakoulun tutkimusprojektissa *Kepissä on kaksi päätä*, joka pohjautui Dostojevskin teoksiin *Kirjoituksia kellarista*, *Rikos ja rangaistus*, *Idiootti* sekä *Karamazovin veljekset*.

Holmbergin johdolla viisi näyttelijää – Vesa-Matti Loiri, Esko Salminen, **Jukka-Pekka Palo**, Rea Mauranen ja **Eila Rinne** – porautuivat dostojevskiläiseen maailmaan, syvälle ihmismielen villiin viidakkoon, ohi tavanomaisen kvasivenäläisyyden kuvailun ja näennäisfilosofoinnin.

Ateneumin ajatukset ja kokemukset piirtyivät parivaljakon muistiin, ja ajan myötä ja miesten

haastellessa haave hiljakseen hahmottui, sai muodon ja nimen: *Riivaajat*.

Kuka loistikaan turpasolistina?

Kaupunginteatterin pieni puoli on riisuttu paljaaksi. Keskellä näyttämöä kohoaa kolmiosainen noenharmaa kulissikangas, jonka muoto on kuin tempaistu kubistisesta maalauksesta.

Vääristyneet, vinot oviaukot perspektiiviltään harhauttavissa seinissä näyttävät pelottavilta pedonkoloilta. Kelmeät spotit valaisevat etualalle tuotuja rispaantuneita, Sociksen kahvituolet, muistuttavia plyysi-istuimia, bordellinpunaista, pompulakoristeista, valkojalkaista divaania, ruskeaa, epävireistä kapakkapianoa sekä rämisevää, kapeaa sairaalasankeyä, jonka päälle on viskattu vanhanaikainen, nuhraantunut raitapatja.

Näyttämön oikeassa laidassa roikkuva hirttoköysistö heittää varjot puiselle, köyhän komisarion työpistettä muistuttavalle kirjoituspöydälle. Neljä vuosisadan alun aikaista, nahkaista matkapakaasia sekä keltainen, punaisin leppäkertuin koristeltu lasten leikkipallo kyhöttävät malvanvärisen, kultahapsukupuisen jalkalampun juuressa. Ankean, ei-mistään-miljööstä kertovan tunnelman rikkoo vasemmassa laidassa kyyhöttävä pyökinruskea, tyyppinen 60-luvun kerrostalo-ovi, jonka leveä, metallinen postiluukku ja abloy-lukitus herättävät härnäävän mielikuvan hymyilevästä **Heimo Lepistöstä** keskellä *Me Tammelat* -televisiosarjan perheidylliä. Viitteellisen rekvisiitan keskellä, kelmeässä valon kajeessa vuoroaan odottavat näyttelijät näyttävät vainajilta.

- No niin, otetaan seuraavaksi Lebjadkinin kohtaaus, se missä herra keikaroi runoilijana, Kalle Holmberg huutaa katsomosta, vaihdellen kaksia kakkuloitaan kymmenen sekunnin väliajoin voidakseen nähdä tarkasti milloin näyttelijät, milloin plarin tekstin. Kapellimestarin kädenliikkeet saavat ylimääräistä pontta kolmesta rumpupalikasta, joita kärsimätön ohjaaja käsittelee nokialaisen kumipampun tavoin.

- Muistakaa, te olette ihmisiä ilman historiaa, ilman merkitystä, kuin sattuman oikusta lentäneet samaan absurdiin tilaan. Tämä kohtaaus on venäläisen kirjallisuuden historian ensimmäinen kirjoitettu absurdi kohtaaus, siis saatana miten mieletöntä! Kuvitelkaa: salongissa seurustellaan sivistyneesti, ja yhtäkkiä jätkä rupeaa esittämään katkelmaa itse kirjoittamastaan näytelmästä Torakka, ja kaikki vielä kuuntelevat sitä! Tässä on traagista farssia. Meidän on vain kyettävä säilyttämään Dostojevskin luoma koomillisuus. No niin, turpa kiinni, hyvät ystävät! Keskeytään! Lebjadkin alias **Matti Tuominen** ehtii tuskin edetä kuutta askelta näyttämöllä, kun Holmberg havahtuu huutamaan.

- Otetaan uudestaan! Tää Lebjadkin, sen roolihan on rakennettu turpasolistin alueeseen. Jos se joutuu hirveesti ilmaisemaan itseään liikkumalla, niin silloin siitä putoo koko herkku pois.

- Eiks olis parempi, jos pianon taakse ilmestyisi äkkiarvaamatta silinterihattuinen mies, frakit ja rusetit, kaikki täydellisen ristiriidassa keskenään, mikään pukeutumissääntö ei stemmaa, ja silti se on helvetin tyylikäs, kuin *Iloisen lesken* Danilo! Ja Varvara tuijottaa sitä ja kysyy: Kuka vittu te sitten olette? Olen Lebjadkin, Matti vastaa, minulla on kuulkaa nimikin roolilistassa, ja kun kaikki katsovat monttu auki Mattia, niin johan alkaa putoilla rahaa ja runoriimejä: Olen Danilo, käyn illoin Maximiin...

- No niin, minä yritän nyt pitää turpani kiinni, katsotaan miten te selviätte.

Holmberg hiljenee hetkeksi ja näyttelijät aloittavat kohtauksen uudelleen.

- Olen runoilija, hyvä rouva. Olen runoilija sielultani ja silti minun on pakko asua pesupurtilossa, Matti Tuominen alias Lebjadkin huokaa heittäen teatraalisesti päätään.

- Hei, hankitaan sille monokkeli! Holmberg huikkaa.

- Ettekö todellakaan voi pysyä asiassa? Varvara alias Heidi Krohn lausuu repliikkinsä jatkaen tynnosti kohtausta.

- Epäilkää repliikkejä, epäilkää toisianne, niin kuin Ionescon Tuoleissa sanotaan, ohjaajan ääni kehottaa katsomosta.

- Voisinpa lukea teille näytelmäkappaleeni Torakka, arvoisa rouva! Matti Tuominen jatkaa, istuu kiikkerälle plyysipallille ja kaivaa taskustaan kapean, kaksimetrisen reikäisen kirjepaperin.

- Juu, juuri noin, Holmberg ilakoi katsomossa.

- Nyt se on kuin entisaikojen runoilija, joka lukee hengentuotteitaan ääneen; kuin antiikin ajan kirjoittaja, joka lukee näytelmänsä amfiteatterissa - vittu, eihän tässä maailmassa enää muut kuin **Parviainen** lue ääneen omia juttujaan!

Klarinetti kainalossa

Ohjaajan ura ei ollut Kalle Holmbergille mikään itsestään selvä valinta. Mikkelin 50-luvun virikkeettömässä miljöössä actionia etsivä nuori mies eksyi nopeasti läksyjen ja pianon äärestä klarinetin ja paheellisten kapakoiden pariin. Nuoren lukiolaisen kaljaa, jazzia, Dostojevskia ja **Hesseä** rakastava keikkamuusikon alter ego alkoi hiipiä esiin, ja valkolakin jälkeen vuosi Jyväskylän Huoneteatterin huomassa riitti vakuuttamaan tulevan teatterimogulin elämänsä uudesta suunnasta.

Näyttelemisestä kiinnostunutta Holmbergia ei kuitenkaan kelpuutettu Teatterikouluun, vaan hän päätyi syksyllä -62 ensimmäiselle Teatterikoulun korkeakouluosaston kursseille, yhdessä **Ere Kokkosen, Jukka Sipilän** ja **Timo Bergholmin** kanssa.

Hurjuutta ja intoa pursuavan tulkitsijan henkireiäksi koitui Ylioppilasteatteri.

- Ensimmäisenä syksynä **Jyri Schreck**, joka oli silloin YT:n johtajana, ehdotti minulle, että tekisin hänen kanssaan näyttelijänä **Wallace Stevensin** *Carlos ja kynttilät*. Se oli sen laatuista absurdismia, että jouduin melkein tunnin törttöilemään näyttämöllä yksin 24 kynttilän kanssa, joita vähitellen puhalsin sammuksiin ja lopuksi hyppäsin ikkunasta ulos ja huusin meneväni mielen tapaamattomiin.

Lapualaisoopperan lumous ja leima

Lama- ja lapualaisvuodet mullistivat suomalaisen teatterielämän 30-luvun vaihteessa. Kymmeniä työväenteattereita lopetettiin, toisia suljettiin väliaikaisesti ja osa pakkoliitettiin porvarillisiin teattereihin Koti, uskonto, isänmaa -aatteen pönkittämänä todellisten valkaisuvuosien aikana. 60-luvulla vasemmisto vastasi.

Yhtäkkiä teatterit olivat täynnä työväenaatteen julistajia, vasemmiston vaalivoitosta huumaantuneita, bailaavia ja viikoittain mielenosoituksissa marssivia, yhteiskunnallisesti valveutuneita tv-pallotuolin ja punaviinin päihdyttämiä nuoria, keskustelevia älykköjä.

Tehotrio **Arvo Salo, Kaj Chydenius** ja Kalle Holmberg panivat muita paremmaksi. Maaliskuussa 1966 ensi-iltansa saanut *Lapualaisooppera* oli päivän ykköshitti. Kun babyface Vesa-Matti Loiri, joka vain nelisen vuotta aikaisemmin oli esittänyt satuttavasti Jakkea **Mikko Niskas** elokuvassa *Pojat*, julisti uhmakkaasti Vihtori Kosolana yleisölle: ”Jumalauta! Näillä lakeuksilla ei jumalauta pilkata Jumalaa!” meni monella mammalla toti väärään kurkkuun.

Tuliset tulkitsijat, Holmberg ja Loiri ystäväystyivät teatterin myötä, ja kohta tämä komeaääninen duo marssi yhdessä **Kaisa Korhosen** kanssa vasta perustetun Love Recordsin studioon levyttämään lafkan ensimmäistä älppäriä, Kaj Chydeniuksen *Lauluja*.

Poliittisten pamflettien ja aatehuuman tuoksinassa kirjoitettiin itse asiassa *Riivaajien* prologi.

Kolmen hurjasielun rankka kohtaaminen

Villistä elämästä, viinistä, menosta ja sekoilusta innostuneet hengenheimolaiset, Holmberg ja Loiri, niittivät molemmat tahollaan mainetta ja ylistyssanoja.

Kriitikot lankesivat olvilleen Holmbergin edessä, kun tämä ohjasi vuonna -68 Helsingin kaupunginteatterille **Shakespeare** *Richard III*:n. Loiri taas kaatuili onnistuneesti pitkin Suomea ja kantoi keikkojen jälkeen rahat jenkkikassilla kotiin. 70-luvun alun kuuluisa Turun kausi *Seitsemine veljeksineen, Aleksis Kivineen* ja *Olviretkineen* toi mainetta niin ohjaajille kuin näyttelijöillekin.

Menestyksen sivutuote, keltainen kusi, oli nousemassa kovaa vauhtia molempien päähän.

Kunnes herrojen eteen pamautettiin dostojevskimainen Stop-merkki: viikatemies käväisi kyljessä. - Kun minulta katkesivat jalasta molemmat luut ja ymmärtääkseni luuydinnettä pääsi vereen, nousi ruumiinlämpö tunnissa 39,9:ään. Olin jo matkalla Manalaan, harmonian ja rauhan reitillä, mutta sitten tajusin olevani velkaa elämälle. Vasten tahtoani pakottauduin takaisin portin tälle puolen. Sen kokemuksen jälkeen olen sanonut, että omantunto on minun Jumalani. Omantunnon hereillä pitäminen, se on se juttu, Vesa-Matti Loiri sanoo.

Holmberg taas tajusi elävänsä kauemmin kuin ihailemansa nuorena kuolleet nerot (tai edes puolinerot) keskimäärin, ja inventaarion tekeminen pani miehen polvilleen.

- **Pushkin** kuoli 37-vuotiaana, **Kivi** 38-vuotiaana, **Edgar Allan Poe** 40-vuotiaana... Minun piti

päättää, miten tulen toimeen loppuelämäni kanssa. 25 kului rapatessa, välillä oli minä täysin hukassa; mietin pitkään psykoanalyysiäkin, mutta hylkäsin idean viime minuutilla. Elämäni tulivat toiset asiat. Lopetin juomisen ja aloitin nyrkkeilyä, Kalle Holmberg sanoo.

Triaalin kolmas mies, yksi Loirin ja Holmbergin ajatusten herättäjistä, sielun veli Fjodor Mihailovitš Dostojevski, piehtaroi nuorena miehenä kirjallisuussalonkien valokeilassa ihailtuna, lupaavana leijonana, mutta sotkeutuminen vallankumoukselliseen liikkeeseen heitti hänet kahdeksaksi kuukaudeksi vankityrmään ja sen jälkeen teloitusröyhmän eteen. Vain muutamaa sekuntia ennen laukauksia saapui **Nikolai I:n** pikalähettiläs. Armahdus!

Kohtaus teloituspaikalla osoittautui jälkepäin tsaarin järjestämäksi mustaksi farssiksi, pelotukseksi kapinoiville. Siperiaan neljäksi vuodeksi passitettu Dostojevski selvisi järkytyksestä henkisesti uudistuneena ja siirsi kokemuksensa suurromaaneihinsa.

On uskallettava tehdä trippi omaan egoon

– Dostojevskin kuvaamat ihmiset eivät oikeastaan ole yksilöitä, vaan pikemminkin erilaisten aatteiden, mielen maailman ruumiillistumia, luonnehtii Vesa-Matti Loiri, joka esittää näytelmän päähenkilöä, itsetuhoojaksi Stavroginia.

– *Riivaajat* on Ateneumin projektia kiinnostavampi jo siksi, että se on ehyt, kokonainen kehityskertomus. Stavroginin esittäminen pelotti minua aluksi, sillä mietin kauan, miten voisin rakastaa tätä henkilöä: häneen sisältyy niin paljon pahuutta. Mutta samalla tunnistan itseni Stavroginiin; voin jopa allekirjoittaa hänen lauseensa Tihonille: ”Tiedättekö, minä uskon riivaajaan, uskon täydellisesti, todelliseen riivaajaan, en mihinkään vertauskuvalliseen.”

– Kyllähän kaikki jumalaisen hyvää ja kaunista osaa näytellä. Mutta se on helvetin tylsää katseltavaa, eihän sitä viitsi tuijottaa 15 minuuttia kauempaa. Mutta mitä saatanallisempia piirteitä sä tuot hahmoon, pitäen kuitenkin sen hyvyden esillä, tuoden ilmi hyvän ja pahan välisen taistelun – sitä mielenkiintoisempi hahmo on!

– Kysymys on rohkeudesta. On uskallettava tehdä trippi omaan egoon, haettava sieltä tarvittavat piirteet, niin hyvät kuin pahatkin. Jokaisessa meissä on kaikki se, mitä tarvitaan; kokonainen arsenaali tunteita. Mutta suurta rohkeutta vaatii se, että sä myös uskallat näyttää yleisölle ne piirteet, Vesa-Matti Loiri sanoo.

– Siksi halusin tulla mukaan tähän proggikseen. Olen jo pitkään haaveillut teatterista, jostakin hyvästä roolista, sellaisesta jossa voi panna itsensä peliin. Stavrogini – jos kuka – antaa todellisen haasteen.

Viekas käärme

Stavroginin vastapalveluriksi *Riivaajissa* nousee Verhovenski alias **Juha Muje**, häikäilemätön ja lipevä poliittinen taktikko, ihminen joka puhuu kahdella kielellä, kuin käärme. Tämän virheettömän paholaisen sikiön vehkeilyt ja silmitön himo sekasorron aikaansaamiseen tapattavat niin ihmisiä kuin aatteitakin. Isäänsä, Stepan Trofimovitšia, vanhaa humanistia, hän vihaa ja halveksii.

– No niin, jatketaan harjoituksia, Kalle Holmberg huutaa.

– Ensin tulee salonkiin Juha, ja sitten Vesku! Ja muistakaa pojat, teidän sisäntulon on tärkeä, todellinen yllätys kaikille.

– Muista, Juha, että sä olet täysiverinen poliitikko. Älä näytä mitä ajattelet, vaan suolla poliitikon kliseitä, sähän rakastat ihmisten kusetamista! Niin kuin Ilkka Suominen kunnallisvaalien suuressa vaalitentissä... miten se vastasikaan kysymykseen kaupungin saasteista! Kun muut yrittivät epätoivoisesti selittää: pannaan kojeita tuonne ja mittareita tänne, jotakin helvetin vaikeaselkoista, niin Suominen sanoo: ”Pitää toimia niin, että pakokaasupäästöt vähenevät”. Mitä se on? Suverenista kusetusta! Sellainen, Juha, sun pitää olla. Meidän pitää pelata tässä omilla yhteiskuntakokemuksillamme. No niin, hiljaisuus! Olkaa hyvä.

Heidi Krohn, Raili Tiensuu, Eija Vilpas, Esko Salminen, **Aino Seppo**, **Virpi Uimonen**, **Matti-Olavi Ranin**, **Anitta Niemi**, Matti Tuominen, **Antti Virnavirta** ja **Kaj Hurri** hakeutuvat omiin asemiinsa. Juha Muje ja kollegoiden kiihkeästi kehua, hymyin ja hyväilyin hellitty multi-ihme Vesa-Matti Loiri katoavat kangaskulissin taakse. Hetken hiljaisuuden jälkeen Matti Tuominen alias Lebjadkin alkaa hölöttää viimeisiä Torakka-tarinansa repliikkejä.

Samassa oviaukkoon astahtaa naismaisena kepeästi Juha Muje, hymyillen vittumaisen maireasti,

valkoinen kettupuuhka kaulansa ympärillä. Ikänsä Adlonin parketteja kuluttaneen salonkiketun sulavuudella hän tanssahtelee Heidi Krohnin, Eija Vilppaan ja Raili Tiensuun ympärillä.

– Pierre, mon enfant – poikani, poikani! En tuntenut sinua!

Vanhan bernhardilaishurtan lempeä ilme naamallaan Esko Salminen alias Stepan Trofimovits lähestyy käsiään teatraalisesti ojennellen ja roiskuttelee estoitta sylkeä suhistessaan venäläisen aristokraatin ranskaa. Hän heittäytyy massiivisesti, liikutuksesta väristen ja käsiään avuttomasti heilutellen puolta pienemmän Mujeen kaulaan, joka hädin tuskin säilyttää tasapainonsa Salmisen ja kirjoituspöydän puristuksessa.

– No, no, ei suuria eleitä! Riittää, RIITTÄÄ JO, pyydän, Muje anelee ja karkaa Salmisen kainalon alta keskelle näyttämöä.

– Mutta enhän ole nähnyt sinua kymmeneen vuoteen! Salminen huokaa ja tavoittelee Mujetta.

– Sitä vähemmän on syytä tunteenpurkauksiin.

– Mon enfant – poikani – ainoani! Esko Salminen panee aivan överiksi ja satsaa nyhkyvään, itkuseen ääneen sekä epätoivoa ilmaiseksiin.

Muut näyttelijät ovat kääntyneet puolittain ovea kohden. Kaikki odottavat. Sekunti, kaksi, kolme, neljä...

Sitten ovi aukeaa, hiljaa. Kaikki tuijottavat oven raosta työntyvää Vesa-Matti Loirin päätä.

– Hei, mikä se isku on, jolla mä tulen sisään?

Ryhmä putoaa täysin ja Kalle Holmberg repeää hersyvään nauruun:

– Just noin, siinä oli todella tehokas sisääntulo! Ei, jumaliste Vesku, viimeksi mä nyt sulta odotin tuota repliikkiä! Otetaan uudestaan tämä kuolematon kohtaus!

Maailma ei-missään

– Vanhetessa olen alkanut miettiä yhä enemmän, keiden näyttelijöiden, lavastajien ja kirjailijoiden kanssa haluan tehdä työtä. On lähinnä kyse siitä, kuka päästää lähelle, kenen kanssa tuntuu hyvältä työskennellä. Väkisin on vaikea toimia, Kalle Holmberg sanoo.

– Jos olisin tehnyt *Riivaajat* talon ulkopuolella, olisin ehkä käyttänyt nuoria näyttelijöitä, sillä useat henkilöt Dostojevskin romaanissa ovat huomattavasti nuorempia kuin meidän näyttelijämme. Kun oli selvää, että Vesku tulee mukaan, aloitti **Ritva** (Holmberg) käsikirjoituksen tekemisen mittatilaustyönä ryhmällemme.

Dostojevskin teoksissa tapahtumat eivät etene tasaisesti, tyyppillisen juonikertomuksen tavoin, vaan äkkinäisten käännteiden, harhautusten ja assosiaatioiden kautta. Dostojevski kuvaa myös usein huoneita, niiden tunnelmia ja vaikutusta ihmisten ajatuksiin ja mielentilaan.

– Siksi lavastus on ensiarvoisen tärkeä tässä näytelmässä. Olen tehnyt paljon yhteistyötä **Måns Hedströmin** kanssa. Hänen teemansa ja estetiikan tajunsa käyvät hyvin yhteen omien mielikuvieni kanssa; meillä molemmilla on muun muassa tavarakammo, Kalle Holmberg kertoo. Riivaajien visuaalisen maailman Måns Hedström on suunnitellut yhdessä **Kimmo Viskarin** kanssa.

– Tämä on ensimmäinen tekemäni lavastukseeni, jonka tarkoituksena ei olekaan muuta kuin toimia lavastukseeninä. Halusin löytää muodon, joka ei toisi minkäänlaisia mielikuvia aikaisemmista tutuista paikoista tai asioista, Måns Hedström kertoo.

– Vaikeinta on ollut löytää oikea ratkaisu tilan ja ajan häilyvien rajojen mukanaan tuomalle ongelmalle. Nythän sama tila toimii useana erilaisena paikkana, eri aikoina. Toki valoilla ja Matti Bergströmin säveltämällä, mielikuvia herättävällä musiikilla autetaan katsojaa suunnistamaan edes jotenkin tässä ei-missään-maailmassa.

Filosofiaan voi hirttää itsensä

Kalle Holmbergin töistä voi helposti löytää kolme pääteemaa, jotka toistuvasti esiintyvät hänen töissään.

Suomen historia, mytologia sekä tradition kiehtovat häntä yhä. *Lapualaisooppera* ja Turun kauden Aleksis Kiven tekstien tulkinnat valottivat suomalaista historiaa totutusta poikkeavalla tavalla. Samoin Holmbergin ohjaamat, **Aulis Sallisen** säveltämät oopperat *Ratsumies* ja *Punainen viiva* yhdessä televisioelokuva *Rauta-ajan* kanssa muodostavat mittavan Suomen historiaan pohjautuvan trilogian. *Rauta-ajan* visuaalisesti vaikuttava, haastava tulkinta sai puhdasoppiset

Kalevalan kumartajat äkämystymään, ja polemiikka neliosaisen sarjan oikeellisuudesta käytiin pitkään.

– Minua on aina elähdyttänyt tehdä hyväksi havaittua ja lähes pyhäksi korotettua vastaan.

Kuningas lähtee Ranskaan -oopperaa ohjasin *Aidaa* vastaan; haluan toimia tottumusta vastaan, Kalle Holmberg sanoo.

Myös *Riivaajat* herättäne keskustelua, sillä Holmbergin villahousuiksi luokittelema, perinteisiin ratkaisuihin ja kepeään teatteritarjontaan tottunut yleisö ei välttämättä ymmärrä hänen näkemystään dostojevskilaisesta maailmasta.

– Mielestäni ei kannata tehdä teatteria, ellei siihen löydy uutta kulmaa. Jos teatterissa rupeaa liikaa filosofoimaan (mikä kyllä onnistuisi helposti venäläisten klassikkojen kanssa), se menettää lumouksensa ja voimansa. Itse asiassa suurin osa suomalaisesta teatterista on väärällä tavalla syvällistä.

Riivaajia Holmberg pitää nyt ajankohtaisempana kuin koskaan. Yltäkylläisyydessä marinoidut ihmiset eivät kohta enää tajua henkisen köyhyytensä vaaraa, vaan uskovat epäröimättä materian kaikki pyhittävään voimaan. Osa pahoinvoivista tavarakulttuurin kasvateista taas hakeutuu vaihtoehtoliikkeisiin ja idän filosofioiden pariin ja etsii valaistumista niin kauan kunnes sokeutuu. Pelottavinta Dostojevskissa on se, että hän peilaa pitkälle omaan aikaamme karrikoiden ajattelumme ja konsensusyhteiskuntamme epäkohtia. Yli sata vuotta sitten manalle mennyt mies kirjoittaa terrorismista, A- ja B-kansalaisista, sivistyksen surmaamisesta ja henkisestä pahoinvoinnista. *Riivaajissa* Sigaljov esittelee pokkana ensikuulemalta kammottavia teorioita, mutta kun niitä tarkastelee lähemmin, hätkähtääkin aatteiden tutunomaisuutta.

– Sigaljovin mielestä on parasta tyytyä kehitykseen, joka takaa täyden tasa-arvon kaikille. Hänen järjestelmässään kaikki ihmiset ovat orjia ja orjuudessaan yhdenvertaisia. Sivistys, taiteen ja tieteen huiput on tuhattava. **Cicerolta** leikataan kieli, **Kopernikukselta** puhkaistaan silmät ja **Shakespeare** kivitetään. Sellaista on sigaljovismi. Tuttua?

– Vaikka monet unelmani, nimenomaan teatteria koskevat haaveet ovat menneet, en silti ole menettänyt uskoani yleisöön. Olen kerran saanut kokea teatteriyleisön vaihdon Turussa, ja olisin kiittämätön, ellen uskoisi sen voivan tapahtua uudelleen, Kalle Holmberg vastaa kysymykseen, löytyykö puska-huumoriin tottuneessa televisioviihteen luvatussa maassa enää *Riivaajista* ja Dostojevskin ajatuksista kiinnostuneita katsojia.

Kuka pelkää villahousuja?

– Ja nyt lumoava hiljaisuus siellä takana... Voi vittu, vieläkin siellä kävellään kuin palkkaneuvotteluissa, hiljaisuus! Anteeksi, mä tiedän, mä olen kärsimätön enkä siedä hälyääniä, mutta koettakaa muistaa, että kun mä huudan ja vittuilen teille, niin se on vain oman sielunilani terapiaa.

On joulukuun toinen viikonloppu, aurinkoinen pakkaspäivä, mutta Kalle Holmberg vähät välittää hangilla kimmeltävistä pienistä jalokivistä. Perfektionismiin taipuvainen näkyjen näkijä on taas valvonut edellisyön riivaajiaan tapaillen, käynyt läpi kaatuvia visioita ja repinyt esiin Dostojevskin harhautuksia. Tavanomaiseen tapaansa Holmberg aloittaa harjoitukset mahtimonologilla, jonka aikana hän suoltaa ulos kaikki päässään vilahtavat visiot, edellisharjoituksista syntyneet ideat ja mietteet.

– Mun on pakko löytää ratkaisu, oikea vastaus auki oleviin ongelmiin. Jos ratkaisua ei löydy, alkaa sisälläni ääni huutaa: Keksi vielä, keksi vielä, älä anna periksi! Pahinta on, etten mä pysty jatkamaan näytelmää eteenpäin, ellen mä ensin ratkaise ilmaantuneita ongelmia, Kalle Holmberg selittää näyttelijöille.

Holmbergin leiskuva tyyl, estoton huutaminen ja kirosanojen lähes itsetarkoituksellinen käyttö vaikuttaa pikaisesti arvioituna sekopäisen solkkaukselta, mutta tulvivaan verbaalivirtaan kätkeytyy usein hänen älyllinen, analysoiva ja erittäin rytmitarkka otteensa.

– Mun ongelmani on se, etten mä saa teihin energiaa, mä en saa teille motivaatiota. Tässä on tapahtumassa maitohappo-ilmio: koko prosessi halvaantuu, kun nuppi ei tuota ideoita.

– Jos me tehdään tämä kohta näin selvästi, niin yleisö pääsee kärryille, ja sitähan me ei haluta! Alussa yleisö on saatava hämilleen, tän koko touhun pitäisi näyttää nopeasti ohi syöksyvältä junalta. Uskokaa nyt, te ette saa päästä yleisöä niskan päälle; nythän se suorastaan istuu teidän olkapäillänne!

- Ja muistakaa, Satovin ampuminen tehdään niin tehokkaasti, että ainakin kaksi villahousua litisee etupenkissä.

Laitosteatterin elottomat zombiet

Helsingin kaupunginteatteri on byrokraatioineen ja kolkkoine virastomaisine rakennuksineen bäyttämötaiteen Finnjet, joka epätoivoisesti yrittää löytää oman väylänsä viihdemiinojen ja kvasisvällisten karikoiden keskellä.

Laitosteattereiden suojiin on liimautunut myös monia taiteensa ja intonsa menettäneitä, vain verokortin voimalla liikkuvia ihmisiä, jotka pahoin laitostuneina ajattelevat ainoastaan eläkkeellepääsyä 15 vuotta ennen koko happeningia. Samat zombiet tuijottavat harjoituksissa kelloaan sekuntiviisarin tarkkuudella ja katoavat ketterästi kuvasta tasan kello kolme iltapäivällä. Dostojevski ja Holmberg ovat ennenkin inspiroineet tulkitsijansa huippusuorituksiin, ja myös tällä kertaa *Riivaajat*-romaanin tautinen tempo on tarttunut näyttelijöihin. Lokakuun alusta he ovat omasta tahdostaan, harjoitusaikarajoista piittaamatta, venyneet jopa epäinhimillisiin saavutuksiin hakiessan kiihkeästi oikeaa ilmaisua ja repiessään itsestään kipua ja kyyneleitä, hikeä ja haltioitumista.

- Kallella on kyky lietsoa ihmisiin tekemisen halu. Hän on todellinen teatteri-ihminen, jaksaa aina innostua ja suhtautua jokaiseen juttuun kuin ensimmäiseen. Samalla hän vaatii itseltään aivan helvetisti; tuollaisen energian edessä muutkin innostuvat yrittämään parastaan, sanoo Måns Hedström.

- Paitsi sytyttävä ja inpiroiva Kalle on myös yksi niistä harvoista ohjaajista, joilla on erittäin tarkka rytmitaju sekä kuvallinen kyky nähdä, miten näytelmä toimii visuaalisesti.

Videoajan teatteria

60-luvulla nuoriso hakeutui teatteriin vaikuttamaan ja viihtymään. Näyttämöltä huudettiin agitprop-laulujen tahdittamina mielipiteet vallanpitäjille. 70-luvulla jengi hankki sähköskittat ja pa-laitteet ja revitti rockiin syvimät tuntosensa ja luomislahjansa. 80-luvun vauras väki on hankkinut videolaitteet, ja nyt elokuvista, satelliittikanavista ja rockvideoista elämänsisältönsä ammentava nykynuoriso sykkii sähköisten sekuntien, nopeiden leikkausten ja alati vaihtuvien kuvakulmien maailmassa.

Rauta-ajan myötä elokuva- ja videotekniikkaan perehtynyt Kalle Holmberg jatkoi visuaalisia kokeitaan Ateneumin tiloissa toteutetussa Dostojevski-produktiossa. Hän sovelsi elokuva-ajattelua teatteritilassa ja loi siten erittäin voimakkaita ja suoraan katsojaan vaikuttavia jaksoja. Videotekniikkaa Kalle Holmberg on hyödyntänyt myös *Riivaajissa*. Viime keväänä hän kutsui näytelmän tekijät seminaariin, jota varten hän valitsi yhden keskeisen kohtauksen. Näyttelijät saivat improvisoida samalla kun he tutustuivat toisiinsa, roolihenkilöihin sekä Dostojevskiin maailmaan.

Kaikki kuvattiin, ja tuloksena syntyi yllättäviä, demonisiakin visioita.

- Tämä ei missään nimessä ollut jokin uusi metodi, vaan halusin ainoastaan kokeilla jotakin purkaakseni samalla omia ajatuksiani, Kalle Holmberg sanoo.

Varsinaisissa harjoituksissa Holmberg suoltaa leffamaailman ja tv-sukupolven termejä. Hän surffailee kanavilla, leikkaa ruudusta toiseen, vaatii näyttelijöitä säilyttämään stillin, kieltää näitä hiihtämästä kuvaa nurin ja vaihtaa salamannopeasti tunnetiloja ja näkökulmaa.

Äkkiä hän säntää näyttämölle, ohjaa näyttelijää kädestä pitäen ja näyttää tälle, mihin pysähtyä, jotta vaikutus katsomossa olisi vahvin. Ohjatessaan Kalle Holmberg haluaa yksinvaltiaan tavoin pitää kaikki langat käsissään, hän tivaa lavastajalta ovien käytöstä, valojen himmennyksestä, hän huutaa tekniikan pojille ja vaatii näitä välittömästi löytämään Bergströmin oikean äänimaailmanauhan. Muhkeaa, havannalaista *Romeo ja Julietta* -sikaria tuprutellen, rumpupalikoita heilutellen ja välillä vichypullostaa naukaillen hän laittaa imperatiivivaihteen päälle ja ryhtyy ruoskimaan näyttelijöitä parempaan suoritukseen.

Vanha pieru on yhä voimissaan.

Eija Mäkinen
toimittaja@taivaannapa.net